

Opery komiczne Józefa Elsnera a obieg gatunków operowych w Europie Środkowej na przełomie XVIII i XIX wieku

O ile Józef Elsner rozpoznawalny jest dość powszechnie jako nauczyciel Fryderyka Chopina, a także – dla osób o nieco większej wiedzy historycznej – jako postać centralna dla życia muzycznego porozbiorowej Warszawy, jego twórczość pozostaje już znacznie mniej znana, operowa zaś – bliska zapomnienia. Dla ustalonej opinii muzykologicznej na pierwszym miejscu pozostają dzieła sakralne Elsnera, dalej symfoniczne, kameralne, fortepianowe – jeśli już opery, to te „narodowe”, z końca drugiej dekady XIX wieku – *Król Łokietek* i *Jagiello w Tenczynie*.

Tymczasem w okresie najintensywniejszej pracy Elsnera w teatrze Wojciecha Bogusławskiego, to jest w latach 1797-1814, powstało dobrze ponad dziesięć (nie wszystkie zachowane) ambitnych, rozbudowanych muzycznie oper o komicznym, zasadniczo rozrywkowym charakterze. Ich nikłą obecność w dotychczasowej historiografii polskiej muzyki i polskiego teatru wiązać należałoby z pewnymi utrwalonymi tendencjami badawczymi, szukającymi w historii kultury polskiej tego burzliwego okresu raczej wątków specyficznie polskich, odbicia narodowej tragedii trzeciego rozbioru Rzeczypospolitej, wreszcie przeczuć i zapowiedzi nadchodzącej epoki – Romantyzmu.

Swoistą wartość komicznych oper Elsner docenić można raczej przy spojrzeniu przeciwnym, wiążącym je z łżejszymi nurtami opery drugiej połowy osiemnastego stulecia: włoską operą *buffa*, stanowiącą główny repertuar opery Wojciecha Bogusławskiego do roku 1794 i wiedeńskimi singspielami, licznie adaptowanymi na użytek warszawskiej sceny w latach 1800-1806. Wspólnym mianownikiem dla tych nurtów pozostaje Wiedeń czasów Mozarta i nieco późniejszy: miejsce, z którego bądź przez które przybywały do Warszawy włoskie zespoły operowe za czasów Stanisława Augusta (repertuar ich spolszczał później Bogusławski), gdzie będąc w latach 1789-1791 młody Elsner słyszeć mógł premierowe wystawienia oper Mozarta, Salieriego czy Paisiella, także główny punkt odniesienia i źródło repertuaru dla austriackich teatrów w Brnie i we Lwowie, w których pracował kompozytor przed nawiązaniem współpracy z Bogusławskim. „Wiedeński” repertuar – jeśli ujmijemy tym zbiorczym terminem opery włoskie powstałe w kręgu austriackiej stolicy (bądź przynajmniej tam wystawiane i tamtą drogą przybyłe do Warszawy) oraz wiedeńskie utwory singspielowe – dominuje w operowym teatrze Bogusławskiego aż do 1804 roku, od kiedy to publiczność warszawska coraz częściej słyszeć mogła adaptacje oper francuskich.

Celem projektu jest uchwycenie specyfiki komicznej twórczości operowej Elsnera poprzez ustawienie jej na szerokim tle gatunków opery europejskiej stanowiących – poprzez ich dominującą obecność w repertuarze operowym Bogusławskiego – najbliższy kontekst twórczej pracy kompozytora. Szczegółowe analizy odpowiedzą na pytania o zmieniające się w czasie wpływy opery włoskiej, niemieckiej i francuskiej, o tradycje konkretnych podgatunków operowych, o wzorce czerpane z konkretnych dzieł. Identyfikacja tych pokrewieństw i wpływów uzasadni zastosowanie do analizy badanych utworów współczesnych metodologii badań nad operą europejską około roku 1800, jednocześnie zaś Elsnerowskie opery ujęte zostaną szerokim kontekście teatralnym, przy wykorzystaniu istniejącej gruntownej wiedzy o teatrze Wojciecha Bogusławskiego.

Badany repertuar operowy będzie miał szanse ukazać się jako niezwykle obszar spotkania rodzących się tradycji polskiego teatru narodowego z operową kulturą klasycyzmu wiedeńskiego: operą *buffa*, *dramma eroicomico*, czarodziejskimi singspielami z kręgu Emanuela Schikanedera; a także jako uczestnik intensywnych przemian i wzajemnych interakcji gatunków operowych przełomu XVIII i XIX stulecia, w których szczególne miejsce przypadło francuskiej *opéra-comique*. Z kolei analiza wiążąca badany repertuar z historycznym kontekstem teatralnym pozwoli rzucić nowe światło na postać Wojciecha Bogusławskiego, przyczyniając się do rozwoju jednego z kluczowych obszarów badań historii teatru polskiego.